

Dr Vojko Devetak

LITURGIJA ČASOVA (II)

(Nastavak)*

5. Učinkovitost liturgije časova

Liturgija časova, kao i misa, nije samo molitva hvale i zahvaljivanja, ona je i molitva zagovora i prošnje. Kao što se Krist na križu žrtvovao da proslavi Oca i spasi ljude tako i Crkva vrši djelo hvale i spasavanja ljudi. Crkva je još uvijek vojujuća, ona je na zemlji pa moli za ljude i s ljudima koji trpe i bore se, iskazuje hvalu Bogu i moli ga za ljudsku bijedu. Crkva nije bestjelesna, ona ima pred očima konkretnog čovjeka. U tom smislu je časoslov i po svom sadržaju i teocentričan i antropocentričan.

Časoslov kao takav, tj. kao molitva Krista i Crkve, u svom teocentričnom i antropocentričnom aspektu mora imati svoju učinkovitost.

Časoslov je živa Božja riječ i kao takav ima svoju učinkovitost.

Sjetimo se koliku učinkovitost ima ljudska riječ u ljudskom životu. Ljudska je riječ izražaj čovjekove intimnosti. Saopćava misli i osjećaje onoga koji govori ili piše, pa na neki način preko riječi tu intimnost prenosi na drugoga koji sluša ili čita. Tako na primjer onaj koji čita djela kakvog pisca jedrog stila i neopazice asimilira njegov način izražavanja, a nerijetko i piščev mentalitet. I ako dvoje ljudi često razgovaraju, lako se dogodi da poslije mnogih susreta jedan ostaje pod utjecajem drugoga pa rezonira i govori kao njegov subesjednik. Riječ uspostavlja nekakvo zajedništvo među subesjednicima. Moglo bi se reći da se preko riječi zbiva transfuzija duša. Znamo također kako riječ može biti pokretač života (entuzijazam, mudrost i učenost učitelja prelijeva se u učenika) ili duhovne smrti (otrovnog mentaliteta pisca koji truje čitatelja).

Ako je ljudska riječ tako učinkovita i posjeduje toliki dinamizam, onda je sigurno da je Božja riječ još učinkovitija, jer ona donosi život, i to život koji je sam Bog: »U njoj bijaše Život i Život bijaše svjetlo ljudima...« (Iv 1, 4). Krist tumači da je Božja riječ sjeme. Tom slikom želi kazati kako Božja riječ izgleda jednostavna i malovrijedna, jer je izgovorena ljudskim rječnikom, a ipak ona je puna dinamizma, može postati veliko stablo.

Božja riječ kroz Sveto pismo saopćava ljudima nešto od božanskog intimnog života i Božjih dobrohotnih planova s obzirom na ljude. Božje misli koje su izražene riječima Svetog pisma imaju svrhu uspostaviti jedinstvo čovjeka s Bogom, ili točnije vratiti čovjeka grešnika Vrhovnom Dobru. U riječima Svetoga pisma je Gospodin.

* Prvi je dio objavljen u predhodnom broju SB (1/1975.) str. 20—29.

Iz toga nastaje važna posljedica: slušajući i razmatrajući Božju riječ, koja je preobilna u liturgiji časova, čovjek ulazi u zajedništvo sa samim Bogom, vrši se milosna transfuzija. Po svetom dijalogu časoslova čovjek se polako transformira. Mnogi Oci govore o analogiji zajedništva riječi i euharistijskog zajedništva. Stoga se u misi najprije i vrši služba riječi da Božja riječ pripravi čovjeka na primanje Euharistije. Sv. Ivan Zlatousti tvrdi: »Ako se pažljivo čita evanđelje, duša se čisti i postaje bolja, kao da je uvedena u nekakav hram jer Bog govori preko onog Pisma. Nemoguće je, nemoguće da netko tko se posvetio ugodnosti pažljivog čitanja ostane bez ploda«. Razumije se da taj učinak ovisi o vjeri i ljubavi, pažnji i pobožnosti kojom pristajemo uz Božju riječ.

U liturgiji časova *Krist Glava sjedinjen sa svojim Mističnim tijelom hvali i moli Oca* pa ta molitva ne može biti bez učinka. Krist moleći sa svojom Crkvom prezentira nebeskom Ocu potrebe svih ljudi što se bore na zemlji kao produljeni odjek onih molitava što ih je »s jakim vapajima i sa suzama« (Heb 7, 7) u svojoj smrtnoj naravi upravio Ocu. U psalmima, koje Krist nastavlja moliti u svojoj Crkvi, izraženi su svi osjećaji, sve radosti i boli, sve hvale i molbe, sve što čovjek doživljava i potrebuje u životu. U psalmima je uokviren sav scenario života, u svim aspektima, sa svim velikim i malim problemima. Tako se preko usana Crkve pred nebeskim Ocem polako odvija suvremena povijest. To se podastiranje zaključuje molitvom kojom Crkva moli Oca da prihvati ponuđenu hvalu i spasi ljude promatrajući vrhovnog molitelja i posrednika Krista.

Mistično Kristovo tijelo koje tako moli može se sigurno pouzdati u učinkovitost svoje molitve. Crkva ne može sumnjati u učinkovitost časoslova jer s njom i danas Krist govori: »Oče, ja sam znao da me uvijek uslišavaš« (Iv 11, 42).

Učinkovitost časoslova dolazi i otuda što on nije djelo ljudi već »Djelo Božje« (Opus Dei), kako ga je nazvao sv. Benedikt. Kad se kaže da je časoslov »Opus Dei«, s tim se naglašava da je on dar što ga Bog čovjeku dariva. »Pjesmu hvale, što se na nebesima pjeva kroz svu vječnost, Vrhovni svećenik Isus Krist prenio je u ovo zemaljsko progonstvo« (OULČ str. 6). Čovjek je zbog iskonskog grijeha postao nijem pred Bogom i nije znao kako da moli, nije imao smjelosti da mu se obraća. U svojoj ljubavi dolazi mu Bog u pomoć i kroz svoju riječ u Svetom pismu i preko Crkve daje mu pravu i učinkovitu riječ, svoju vlastitu riječ. S tom riječju može se sad čovjek obraćati Bogu. Uostalom, Bogu se i ne može drugo svidjeti već njegova riječ. Zbog grijeha čovjek je izgubio prisnost s Bogom pa mu se teško upustiti u molitveni dijalog s tri puta svetim Gospodinom. Stoga se Bog priklonio čovjeku i saopćio mu svoju vlastitu riječ, a čovjek tu riječ prihvaća i može je u molitvi upraviti nebeskom Ocu. Kad u liturgiji časova čovjek govori s Bogom, on to čini riječima samoga Boga, Bog je onaj koji djeluje u kršćaninu. Ako Bog

u nama proizvodi molitvu, onda nema sumnje da je želi i uslišati. Sam Bog u čovjekovoj nutrini i uz čovjekovu suradnju budi dobre želje, oblikuje ih u molitvu, pa molitvu koju je nadahnuo uslišava i kruni. Razumije se da njezina učinkovitost ovisi o suradnji čovjeka i njegovom pristajanju uz Božju riječ.

Učinkovitost časoslova garantira i to što se *kršćanin pred Božjim prijestoljem ne pojavljuje sam*. Sudjelujući u Kristovu svećeništvu asimilira se s Kristom i obavlja čin koji vrši Krist i moli molitvu koju moli Krist i tako transcendirira zemlju pa prodire u nebo gdje moli Krist Glava sa svim dvorom nebeskim. Tako ulazi u domovinu blaženih, kao njihov sugrađanin i zajedno s njima pjeva istu hvalu trojedinom Bogu. Dirljivim riječima to zajedništvo zemaljske i nebeske Crkve izražava sv. Ivan Zlatousti: »Monasi spremno ustajući radosni čine samo jedan zbor i svi kao jedan glas pjevaju himne Bogu svemira, hvaleći ga i zahvaljujući mu za sva, njima posebno i svijetu uopće, pružena dobra. Ako je tako, pitajmo se: u čemu se ovaj zbor razlikuje od anđeoskog koji je na zemlji pjevao govoreći: Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje«.

6. Svrha i značenje liturgije časova

»Svrha liturgije časova je *posvetiti dan i cjelokupno čovjekove djelovanje*« (OULČ 11; SC 88). To je negdašnja i današnja nakana Crkve. To ima svoj teološki temelj. Čitav kršćanski život i sve što jesmo i činimo treba biti bogoštovlje. »Bilo da jedete, bilo da pijete, bilo da što drugo činite, sve činite na slavu Božju« (1 Kor 10, 31). Međutim, prvotna svrha jela i pila je uzdržavanje života, a prva i neposredna svrha liturgije časova je slavljenje Boga. Da bi smo u tome uspjeli, da bi smo stvarne poteškoće svakog časa u skladu s Božjim planom uzdigli i posvetili, potrebni su nam posebni časovi, jaki momenti susreta s Bogom. Stoga je kršćanska zajednica, nadahnuta biblijom i tradicijom, odredila posebne časove dnevne molitve. Ti relativno kratki časovi molitve osiguravaju duhovno sjedinjenje s Bogom, oni su kao predah duše koja se u tim momentima izdiže iz materijalnog da okrijepljena Božjom pomoći savjesno nastavi dnevne poslove.

Ne radi se tu o matematičkom, apstraktnom i neosobnom vremenu već o konkretnom, osobnom i živom vremenu kroz ritam djelovanja i odmora. »U stvari, vrijeme koje mi posvećujemo liturgijom časova je čitavo naše biće: mi isti.«⁷ Zanimljiva je činjenica da je u starini u Zapadnoj i u Istočnoj Crkvi bilo aliturgijskih dana, tj. kad se nije slavila misa, međutim svagdanja molitva časova strogo se održavala. Osim toga, i danas u Zapadnoj Crkvi naređeno je svagdanje slavljenje časoslova,

⁷ A. M. ROGUET, *Liturgia delle ore*, str. 46.

a nije to naređeno za misu. S time Crkva želi ostvariti kontinuitet molitve. Razdiobom dana na molitvene časove ispunjuje se Gospodinova preporuka o potrebi trajne molitve. Uistinu naša situacija i naš odnos s Bogom zahtijeva trajnu molitvu. Stalno smo o njemu ovisni, stoga mu se treba stalno obraćati za pomoć, hvaliti ga i slaviti. Uostalom, i naš je cilj slava Božja pa se slijedeći hvalu anđela i blaženih trebamo pripremati za konačnu slavu.

Vrijeme u kojem živimo, vrijeme je spasa, zapravo nastavak povijesti spasa. Bog je osobno ušao u naše vrijeme i postao subjekt ovoga svijeta. Svojom prisutnošću, svojim spasiteljskim djelom, osobito svojim pashalnim otajstvom, posvetio je vrijeme i dao novi smisao našoj povijesti i otvorio novi izlaz sudbini čovječanstva. Sve je obuhvaćeno pod jednu Glavu u Kristu koji je Alfa i Omega, početak i svršetak i kome teži »sve što je na nebu i na zemlji« (Kol 1, 15—20). Svojom prisutnošću, posebno svojom sakramentalnom prisutnošću, Krist hoće da i vrijeme koje teče poslije njega bude vrijeme spasa ugrađujući svaki momenat vremena u svoje spasiteljsko djelo. Tako je spasenje kanalizirano u vrijeme da bi bogatstvo spasa bilo pristupačno svakoj generaciji. Kao i sakramenti, tako i liturgijska godina, i svaki njezin dan, prenosi Kristovu milost »u odnosu s otajstvom što ga zaručnica Kristova razvija tijekom godine, od utjelovljenja i rođenja do uzašašća, do duhovskog dana i očekivanja blažene nade i dolaska Gospodnjega« (OULČ 140). Kao što je krsna voda znak milosti, tako je vrijeme znak i doživljavanje Kristova otajstva. Ne samo na dan Uskrsa, već svaki dan možemo reći: »Ovo je dan što nam ga učini Gospodin«. *Svaki liturgijski čas božanskog časoslova povezan je s Kristovim otajstvom.*

Ritmičko izmjenjivanje svjetla i mraka što oblikuje binom dana i noći podsjeća nas na Kristovo pashalno otajstvo u njegovom binomu smrti i uskrsnuća. U tom duhu ne promatramo jutro kao povratak svjetla, buđenje prirode i života, već nas taj povratak u život neodoljivo podsjeća na Uskrsnuće, Kristovo a i naše. Izlazeće sunce podsjeća nas na Krista »Sunce pravde« (Mal 4, 2), »Sunce s visine« (Lk 1, 78) kako se i moli u Evandeoskom hvalospjevu Jutarnje. Uostalom, Krist je uskrsnuo u jutro. Prema tome, *čas Jutarnje hvale*, kojom se posvećuje jutro, spomen je Pashe, radosni pjev slavi Uskrsloga. Ta je misao, s obzirom na jutarnju hvalu stalna tema crkvenih otaca. Jutarnja hvala s Evandeoskim hvalospjevom označuje triumfalni čas usmjeren budućnosti, ne samo budućnosti našega dana, već životu svijeta, zori konačnog spasa.

U tom duhu večer nije samo suton dana, mrak koji gasi svjetlo, podsjećanje na zalaz života, već nas umiranje svjetla podsjeća na Kristovu smrt, na čas Kristovih neprijatelja i »vlast tame« (Lk 22, 53) kad »pomrča sunce« (Lk 23, 45). Krist je, doduše, povijesno umro oko devete ure (današnja 15. ura), ali u taj čas nebo je potamnijelo i nastala je

večer. U tom *Večernjem času*, dok molimo s psalmistom: »podizanje mojih ruku nek bude ko prinos večernji« (Ps 141, 2), kako ne pomisliti na Krista koji je raširio ruke na križu prinoseći se Ocu za spas svijeta? Međutim, dan ne umire da se vrati, već umire da se preporodi i donese novu svjetlost, pa nam u tom duhu večernji liturgijski čas navješta Kristov povratak i dolazak vječne svjetlosti. Stoga u *Večernjem času*, kako veli sv. Ciprijan, mislimo i molimo »za Kristov dolazak koji će nam podariti milost vječne svjetlosti«.⁸ Liturgijski večernji čas je bdjenje u kojem čekamo uskrsnuće, preludij besmrtnosti. Taj večernji čas na neki način rezimira pashalno otajstvo u njegova dva aspekta: prijelaz iz smrti u život, a ujedno izražava dimenziju kršćanske nade.

Budući da Jutarnja i Večernja liturgija časova tako evidentno izražavaju dva osnovna aspekta pashalnog otajstva, onda je sasvim razumljivo što sveti sabor, slijedeći crkvenu tradiciju, tvrdi da su ta dva časa stožeri liturgije časova (SC 89).

I *Treći, Šesti i Deveti* liturgijski čas podsjećaju nas na Kristovo pashalno otajstvo, jer označavaju njegove razne aspekte. U te časove molimo ne samo slijedeći Kristovu preporuku trajne molitve i primjer apostola, već nas ti časovi povezuju s Kristovim događajima. Moleći Treći čas mislimo na čas kad je Pilat osudio Isusa, kad mu je bio pripravljen križ i kad je Duh Sveti sišao na mladu Crkvu; Šesti nas čas podsjeća na vrijeme kad je Krist bio raspet; Deveti na čas Kristove smrti. Sv. Ivan spominje da je suđenje Kristu bilo oko šestog sata (Iv 19, 14); sv. Marko veli »bijaše treći sat kad ga razapeše« (15, 25); sva tri sinoptika vele da je tama nastala od šeste do devete ure (Mt 27, 45; Mk 15, 33; Lk 23, 44); da je Krist umro u devetu uru tvrde Matej (27, 46) i Marko (15, 34). Silazak Duha Svetoga zbio se oko treće ure, jer čitamo: »Ovi ljudi nisu pijani, ta istom je treći sat dana« (Dj 2, 14); a Uzašašće se je zbio u vrijeme objedovanja, tj. oko šeste ure (Mk 16, 14; Dj 1, 4).

U duhu tih aspekata Kristova pashalnog otajstva sastavljen je i sadržaj dotičnih molitvenih časova. Imajući u vidu visoko značenje tih časova, Crkva toplo preporuča da se mole sva tri časa i to u njihovo odgovarajuće vrijeme. Bilo bi nelogično i apsurdno grupirati ih i izmoliti jedan za drugim, to bi bio onda tek jedan čas. Imajući u vidu suvremene prilike života u kojima žive u prvom redu oni koji se bave pastoralnim i apostolskim radom slobodno se može odabrati samo jedan od tri časa i izmoliti ga u odgovarajuće vrijeme. Taj se čas naziva »srednji« jer se nalazi između Jutarnje hvale i Večernje. Taj je »srednji čas« kratka vježba pobožnosti, odjek euharistijskog slavlja, predah od posla da se obratimo Bogu i usred dnevnih poteškoća oživimo vjeru i ljubav proživljavajući u svom svagdanjem poslu pashalno otajstvo. Teološki smisao određuje vrijeme molenja: u prijedpodnevnim satima Treći čas; oko podne Šesti; poslije podne, oko tri sata, Deveti čas.

⁸ De orat. Dominica 35, PL 4, 560.

Ovo i druga *skraćanja* božanskog časoslova, Crkva je uredila ne stoga što smatra da je molitva manje važna, već stoga da bude osmišljenija i učinkovitija; ne stoga da se manje moli, već da se bolje moli; ne ide za materijalnom količinom riječi, već za duhovnom kakvoćom molitve.

U svako doba dana, kad smo uistinu sposobni da se saberemo na molitvu u »duhu i istini« kako to Bog želi, te da moleći »ne izgovaramo isprazne riječi kao pogani, koji umišljaju da će biti uslišani zbog svoga nabrajanja« (Mt 6, 7), može se obaviti »*Služba čitanja*«, meditativna a ne didaktična, molitva intimnog razgovora s Bogom. Služba čitanja pruža bogatu riznicu Svetog pisma, svetu povijest spasa; donosi najbolje stranice duhovnih pisaca; predlaže svetačke uzore koji su na idealan način u svom životu ostvarili pashalno otajstvo. Sve nam to omogućuje plodno razmatranje aspekata pashalnog otajstva. Iako je Služba čitanja razmatranje, ona ima ujedno i karakter molitve i uzdavanja hvale. Naime, osim čitanja tu su još psalmi, zazivi i zaključna molitva. Sve nas podsjeća na divna Božja djela što ih je učinio kroz povijest spasa da nas spasi pa sve to spontano budi osjećaj hvale, ljubavi i zahvaljivanja. Dakle, svi su dijelovi liturgije časova »žrtva hvale«.

Služba čitanja je negdašnje dugo molitveno bdjenje kojim se posvećivala noć, vrijeme koje prethodi zori kad se slavilo euharistijsko pashalno slavlje. To je ujedno izražavalo eshatološku oznaku kršćanskog života. Prvi su kršćani djelotvorno vršili Kristovu preporuku: »Bdijte«, i slijedili Krista koji je često provodio noći u molitvi. Osim toga, smatralo se da je noć vrlo prikladna za sabranu i meditativnu molitvu. Služba čitanja zadržala je i danas obilježje noćne molitve. Preuređena je pa nije vezana uz određeni čas dana ili noći, pa se može moliti u svako vrijeme.

»Služba čitanja ide zatim da narodu Božjem, osobito onima koji su na poseban način Bogu posvećeni, omogući plodnije razmatranje Svetog pisma. Neka za tim bogatstvom posizu osobito svećenici kako bi riječ Božju, kada je sami prime, mogli dijeliti, te njihova poruka bude hranom za Božji narod« (OULČ 55). Iako je posebno namijenjena svećenicima, ona se preporuča i ostalim vjernicima.

Povečerje je specifično noćna molitva, u skladu s evanđeoskim pozivom na stalno bdjenje. To je molitva s izrazito eshatološkom perspektivom. Misli se na Kristovu noćnu molitvu, ali još više na Gospodina koji će doći iznenada; na Zaručnika koji će doći u pola noći i na pir uvesti mudre djevice. U prvom je planu eshatološko očekivanje, stoga — da bismo bili spremni — ispitivamo savjest. To je također molitva povjerenja u Božje milosrđe u koje se uzdamo poslije dana provedenog u nemarnostima i, možda, grijesima. To je zaključak čitave liturgije časova i čitavog dana. S povečerjem se završava radni dan, pa se može moliti i iza ponoći, tj. kad se završi rad i ide na počinak. Nije to dakle

molitva večeri, ekvivalentna Večernji. Nije vezana uz astronomski dan, već uz čovjeka i njegovo vrijeme počinka. Stoga je očito da anticipiranje Povečerja, bilo pojedinačno bilo u zajednici, ne odgovara njegovu karakteru i duhu molitve prije počinka.

Liturgijska molitva u razmacima podržava i hrani onu trajnu molitvu koju je kao cilj postavio Krist. Sve izmoljeno najedanput u bilo kojem času dana mnogo gubi na svojoj vrijednosti i učinkovitosti. Ne bi se smjelo predugo ostati bez molenja, bez odaha duha, jer i dnevni rad treba usmjeriti Bogu. »Budući da smo ljudi, olabavimo i popustimo u svojim odlukama. Kad jedan ili dva ili tri sata poslije svoje molitve osjetiš da se tvoj žar hladi, odmah se pomoli i nanovo užgi svoj mlaki duh. Ako tako činiš svakoga dana, grijući se na čestim molitvama, oduzet ćeš sotoni svaku prigodu da te napastuje ili se uvuče u tvoje misli«, poučaje nas sv. Ivan Zlatousti.

SEDAMDESET GODINA VJERNOSTI

Na jednoj stranici biografije o. Giovannija Bonardi (umro 1. svibnja 1974. u 93. god. života), prvog pomoćnika mons. Guida M. Conforti u osnivanju »Ksaverove družbe«, može se čitati:

»3. prosinca 1972. god. — poslije gotovo 70 godina vjernosti Rimskom časoslovu kojeg sam vjerno recitirao prema želji sv. majke Crkve, danas ga odlažem da bi se služio Liturgijom časova kako sada propisuje ista sv. Crkva. Ljubio sam Časoslov koji je bio moj vjerni pratilac u svim prilikama i mjestima gdje god sam se nalazio. Samo u veoma rijetkim slučajevima s njim se nisam služio, zbog bolesti ili fizičke nemogućnosti. Sad sam zatvorio tu sv. knjigu. Dragi Časoslove, pozdravljam te i ljubim te sjećajući se 25.000 sati koje sam s tobom proveo.«

»Notitiae« 101 (1975) 18.